Lit Rom.
476
D.

VICTOR MORARIU
PROFESOR LA LICEUL „ȘTEFAN CEL MARE"

CĂLĂUZA ISTORICĂ A ORAȘULUI SUCEAVA

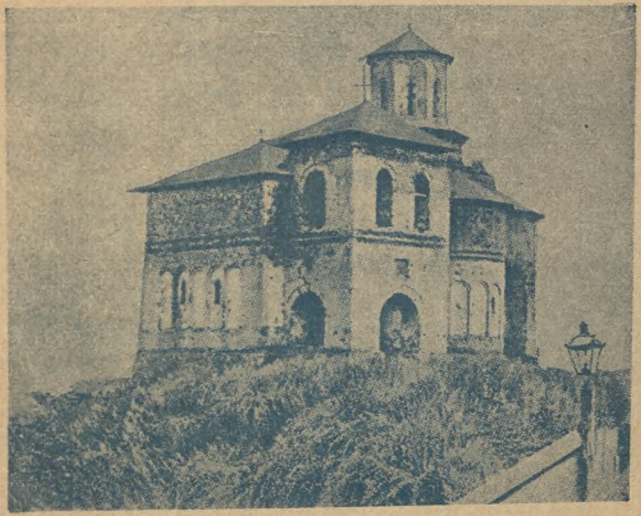

CERNĂUȚI 1921
Editura Institutului de Arte Grafice „Glasul Bucovinei"
Strada Domnească 33

PREȚUL LEI 5.—

No. Inventar 1917 / Bibl.

CĂLĂUZA ISTORICĂ

A

ORAȘULUI SUCEAVA

ALCĂTUITĂ DUPĂ MAI MULȚI AUTORI

DE

VICTOR MORARIU

PROFESOR LA LICEUL „ȘTEFAN CEL MARE"



CERNĂUȚI 1921
Editura Institutului de Arte Grafice „Glasul Bucovinei"
Strada Domnească 33

1767.

PREFAȚĂ

Scrierea aceasta este prelucrarea unei serii de conferințe, ținute cercetașilor din cohorta «Cetatea Sucevei» dela liceul «Ștefan cel Mare» cu scop de a le înlesni chemarea lor de călăuzi ai fraților din vechiul Regat și din celelalte provincii ale României Mari, cari, îndeosebi dela Unire încoace, vin tot mai des și tot mai mulți să vadă vechea capitală a Moldovei. Ea e menită deci mai întâi acestor vizitatori, cari adese au simțit lipsa unui «ghid». Un îndemn deosebit ne-a fost vizita d-lui Gh. D. Mugur, *ajutorul de comandant al marei legiuni «Cercetașii României», în Iunie 1919. Al doilea îndemn mai puternic ni l-a dat sosirea la Suceava a aceluia, pe care cu drept cuvânt îl putem numi cel mai mare cercetaș al României, care încă înainte de războiu a cercetat tot cuprinsul României Mari: marele* N. Iorga, *care în seara de 31 August 1919 ne-a vorbit, în Suceava, cu strălucitul său dar de a însu-*

fleți cele trecute, despre trecutul acestui cuib de mărire românească, îndemnându-ne să păstrăm și să îngrijim mărețele monumente cari ni le-a lăsat vechimea.

Așa cum e alcătuită, cartea de față nu e decât o compilație din mai mulți autori, ale căror texte sunt reproduse aproape din cuvânt în cuvânt, cu mici modificări sau observări proprii, adaose pe alocuri

Iată lista izvoarelor principale :

Sântul Ioan cel Nou dela Suceava, de S. Fl. Marian, București 1895. Suceava de G. D. Scraba, București 1899. Ceva despre trecutul orașului Suceava de Dr. Animpodist Daschevici (în anuarul gimnaziului ort.-or. din Suceava pe anul 1898/99). Neamul românesc în Bucovina de N. Iorga, București 1905. Monumentele istorice ale Românilor de A. Lăpedatu, București 1914. Dicționarul geografic al Bucovinei Em. Grigorovitza, București 1908. Condica parohiei s. Dimitrie, scrisă de păr. Dr. G. Mihuță (manuscris).

AȘEZAREA

Privire istorică

Orașul Suceava este situat pe o colină și pe coasta acesteia care se ridică peste malul drept al râului Suceava. Când se apropie cineva de oraș din spre răsărit, miazănoapte sau miazăzi, localitatea oferă o priveliște frumoasă, cu multele turle de biserici vechi și mărețe, cu ruinele vestitei Cetăți a Voevozilor Moldovei la răsărit, cu Zamca la apus și cu casele pierdute printre pomete.

Poziția geografică a orașului e 47° 38' 38" lăț. n. și 43° 59' 13" lung. o.; înălțimea absolută a Sucevei ajunge 388, iar înălțimea relativă 98 m.

Fără îndoială orașul și-a luat numele dela apa Sucevei; cât despre numele acesta, originea lui nu e lămurită. Unii vor să știe de o *Sucidava* din vremea daco-romană, alții derivă dela cuvântul unguresc *szöcs* = cojocar,

arătând că breasla aceasta a avut un rol mare în trecutul oraşului; s'a propus chiar şi o etimologie germanică, goticul *«suoze awa»*, ceea ce ar fi «luncă dulce, frumoasă».

Având Suceava o poziţie strategică excelentă, se poate presupune că vre-o aşezare, chiar o întăritură, va fi existat aice încă din timpuri cu mult anterioare înfiinţării principatului Moldovei, poate chiar din epoca dacoromană şi chiar anteromană. O dovadă ar fi şi monetele anteromane şi romane cari s'au găsit pe teritoriul oraşului.

Pe vremea descălecatului lui Bogdan, Suceava va fi fost un târguşor mic, cunoscut poate mai mult neguţitorilor, cari treceau pe aici din regatul polon spre Orient şi îndărăt. *In documente, Suceava apare întâia oară la 1388* ca reşedinţă a voevodului *Petru I. Muşat* (1375—1391), fiiul lui Costea Muşat, străbunul falnicei case domnitoare a Muşăteştilor sau Muşatinilor.

Dela Petru Muşat înainte Suceava a rămas neîntrerupt capitala Moldovei, până la anul 1564. In Suceava a rezidat deci — ca să nu numim decât pe voevozii cei mai însemnaţi: Alexandru cel Bun (1400—1432) şi

Ştefan cel Mare (1457—1504), Bogdan (1504—1517), Ştefăniţă «Viforul» (1517—27), Petru Rareş (1527—1538 şi 1541—1546) şi Alexandru Lăpuşneanul (1552—1561). Venind Alexandru Lăpuşneanul cu domnia a doua (1564-1568) a strămutat scaunul la Iaşi.

In timpul acesta al voevozilor Suceava a crescut mereu, devenind *un oraş mare, puternic şi înfloritor,* având, după cum ne spune *Constantin Stamati* şi *Haşdeu*, până la *100.000 locuitori. Oraşul se întindea mult mai departe decât astăzi* şi anume la apus spre *St. Ilie* către podul *Arenilor*, spre *Şeptelici* şi *Iţcani* către podul Sucevei, iar spre răsărit către satul Lisaura. Ţarina, numită astăzi Tătăraşi, situată spre vest de Lisaura, făcea parte din vechea Suceavă, fiind una din mahalalele ei. După d-l Iorga locuitorii mahalalei acesteia, la Suceava ca şi la Iaşi, ar fi fost Ţigani, numiţi «Tătăraşi», fiindcă au fost aduşi de Tătari.

Curtea domnească era situată chiar în centrul oraşului, în faţa bisericii ce se zice astăzi biserica Sf. Dimitrie, adecă pe locul vechii clădiri a gimnaziului ort. or., astăzi liceul de fete; iar atinenţele curţii cuprin-

deau un spațiu atât de mare, încât bisericuța de astăzi închinată Sf. Ion Botezătorul era capela curții. In vremuri de războiu voevozii se retrăgeau în cetatea cea mare din spre răsăritul orașului.

Dintr'un târguşor mic se făcuse cu vremea o capitală mare, dintr'o trecătoare de mărfuri şi de negustori Suceava ajunsese să fie un centru pentru întreg comerțul oriental. Aici se afla vama principală a Moldovei şi depozite mari de diferite mărfuri aduse din Veneția, Grecia, Polonia, Turcia până şi din Asia. Case mari de piatră, cu două rânduri, erau pe atunci în Suceava şi în ele locuiau acei negustori cari, călătorind prin toate țările, aduceau şi aşezau aici bogății multe şi frumoase. Din față în rândul de jos al caselor, acoperite cu cărămidă, se aflau dughenile cu tarabe de lemn de stejar şi legate cu fier, pe când în fund şi în pivnițele mari, din cari unele mai sunt şi astăzi în centrul orașului, erau magaziile, iar proprietarii caselor locuiau în rândul al doile.

Potopul războaelor care s'a revărsat de atâtea ori asupra Moldovei, a ajuns mai întotdeuna şi până la zidurile Sucevei, care în

mai multe rânduri a fost arsă şi devastată; dar tot de atâtea ori oraşul renăştea din ruine. Abia după strămutarea scaunului domnesc dela Suceava la Iaşi oraşul a început să decadă şi în starea aceasta de decadenţă l-au găsit şi zilele mari de acum. Treptat au dispărut din oraş bogaţii negustori moldoveni şi armeni, iar astăzi, după 500 de ani nu e nici urmă de acea bogăţie şi îmbelşugare în care au trăit strămoşii noştri veacuri întregi.

Şi dacă strada principală a oraşului — acum «Calea Unirei» — e plină şi astăzi de dugheni, tărăbile Moldovenilor s'au pierdut aproape cu totul.

Rămâne ca acum, în România Mare, să încercăm măcar de a cuceri comerţul pierdut; începuturi îmbucurătoare s'au şi făcut.

MONUMENTE ISTORICE

1. **Biserici moldoveneşti**

Cum vii dela Iţcani spre Suceava, treci întâi apa Sucevei peste un pod de lemn simplu; alături se văd astăzi (1921) rămăşiţele podului de cale ferată, distrus de Austriaci în

19 Iunie 1916, când au venit Ruşii a doua oară la Suceava.

Până la 1893 se trecea Suceava peste *un pod acoperit de 300 paşi de lung*, construit cu multă artă, tot din lemn de stejar, cu ferești şi aşezat pe stâlpi tari de piatră.

Spre apărarea podului erau construcţiuni de cari se frângea ghiaţa. Totuşi în noaptea de 7 Iunie 1893 un puvoiu mare l-a rupt. O fotografie a podului acestuia, care data încă din veacul al 18-lea, dela Maria Terezia, se poate vedea în *muzeul istoric* al oraşului.

Trecând mai departe spre oraş, întâlnim în stânga bisericuţa dela Iţcanii vechi, cu pridvor liber; e **biserica Adormirei Maicei Domnului,** întemeiată la 1639 de călugăriţa Nastasia şi fiică-sa Angelina, pe locul unde fusese înainte, încă de pe vremea lui Alexandru cel Bun, o mânăstire de maici.

Vechea pictură nu se vede decât ici colo, fiind văruită; dar ea există şi s'ar putea restaura. Astăzi în biserica aceasta nu se mai slujeşte decât la hramul ei, 15/28 August, zi care dela 1916 înainte rămâne neuitată în istoria neamului nostru.

Inaintând pe drumul cel mare către oraş

ni se înfățișează de departe turnul cu acoperișul ascuțit de țigle scânteietoare al **bisericei Mirăuților**, așezată drept în preajma Cetății, de care o despărțește râpa părăului Cacaina. Biserica aceasta, cu hramul s. George este *cea mai veche din toate bisericile orașului.*



BISERICA ADORMIREI MAICEI DOMNULUI

Tabla comemorativă din pridvor pomenește pe Alexandru cel Bun, pe vremea căruia biserica aceasta a fost catedrala Mitropoliei, unde se ungeau voevozii și unde au fost așezate

la început moaştele Sf. Ioan cel Nou, după aducerea lor la Suceava (1402). Dar în biserică vedem portretul lui Petru Muşat ca ctitor. Se poate însă s'o fi ridicat şi luga Coriatovici. Al doilea ctitor a fost Ştefan cel Mare,

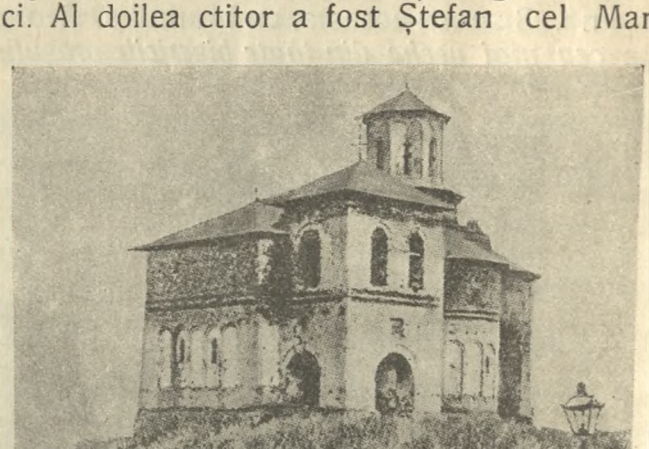

BISERICA MIRĂUŢILOR PĂRĂSITĂ.

care a ridicat pe ruinele vechii bisericuţe o clădire mai nouă. Intâmplări necunoscute făcură apoi ca biserica aceasta să fie devastată

cu totul; dela 1522 înainte, ea a rămas părăsită. La atâta a fost ajuns că negustorii evrei o întrebuinţau ca magazie pentru piei de vită şi alte mărfuri.

In era austriacă, la 1792, acest monument preţios era să dispară; căci un maistru de poştă neamţ se interesa pe la autorităţile competente să i se dea materialul de construcţie din biserica Mirăuţilor. A salvat-o maiorul în pensie *Ion Floarea*, cumpărând cu 120 florini locul şi cu 100 fl. biserica însaşi şi dăruind la 1799 biserica, cu loc cu tot, bisericei sf. Dimitrie şi bisericei sf. Niculae, pe din două, încât la restaurarea care s'a început în 1898 consistoriul mitropolitan din Cernăuţi şi ministeriul cultelor din Viena a cerut ambelor biserici să consimtă ca averea aceasta să se întabuleze ca proprietate a fondului religionar ort. or. al Bucovinei, ceeace a şi urmat.

Astfel şi maiorul Floarea, acest vrednic creştin şi Român, se poate număra între ctitorii bisericei Mirăuţilor.

După o lungă stăruinţă, mai ales din partea neuitatului mitropolit *Dr. Silvestru Morariu Andreievici*, guvernul austriac a îngăduit

restaurarea acestui odor scump, pe spesele fondului ort. or. al Bucovinei. Restaurarea s'a făcut în anii 1898—1903 după planurile arhitectului K. A. *Romstorfer* şi sub conducerea sa tehnic-artistică. Astfel cea mai veche biserică din Suceava astăzi e cea mai nouă, e o splendoare. Iar dacă dl. *Iorga* zice că «ţi se strânge inima, când intri în lăcaşul de minunată, răbdătoare şi costisitoare parodie, din care au fost gonite toate amintirile» —, ar fi de obiectat că amintirile nu mai erau, le-a fost şters vremea pe toate.

Zugrăveala—frumoasă, fără îndoială — e opera pictorului vienez *Jobst.* Frumoasa curte a bisericii, îngrădită cu grilaj de fier, e împodobită cu brădănaşi, puşi de entuziastul Român şi piosul creştin *George Huţan*, care, după ce a avut mângâierea de a fi văzut intrarea întâia a trupelor române în Suceava, în 2 Februarie 1918, a fost ucis mişeleşte împreună cu soţia sa în noaptea de 11 spre 12 Februarie, de nişte ruşi încartiruiţi la el.

Cât despre numele *Mirăuţi*, tradiţia poporului îl derivă dela *mirui*, povestindu-ne că pe locul acesta ar fi trăit un pustnic, care miruia pe ciobanii ce veneau la el. Această

etimologie populară se potriveşte şi cu faptul că aice se miruiau voevozii; dar astăzi se ştie



BISERICA MIRĂUŢILOR RESTAURATĂ

că Mirăuţ era numele unei familii boiereşti, care locuia în partea locului, de unde s'a luat deci şi numele bisericii.

*

Ajunşi în oraş, ni se înfăţişează întâiu **biserica sf. Dimitrie**, clădire mare şi puternică, având lungime de 36 m, lăţime de 12 m. şi înălţime 16 m. Inscripţia dela intrare arată că biserica e zidită de *Petru Rareş*, dela 1534—1535. Faţada largă e străbătută de trei fereşti gotice şi se sprijineşte pe două contraforturi. Fereştile gotice se găsesc şi pe laturi, ca şi contraforturile. Zidirea se rotunjeşte la strane şi în fund, la altar. Ocniţe mici sus, ocniţe mari jos, lungăreţe, până la temelie, împodobesc pereţii. Inlăuntru, chipurile de sfinţi sunt în parte cele vechi, sunt şi 4 pietre de mormânt şi anume după cum ne spun inscripţiile de pe ele, în pronaos la dreapta e înmormântat Bogdan, fiul lui Petru Rareş (1538), iar în pronaos la stânga un mare visternic Toma o Cneaghina Anastasia şi un fiu al lui Paul Niculai.

Spre răsărit dela altar e clopotniţa, un turn care ajunge la înălţimea de 40 m, zidit în anul 1561 de Alexandru Lăpuşneanu, după cum ne spune inscripţia slavonă care încunjoară marca Moldovei foarte frumos lucrată: cunoscutul bour cu gâtul gros, cuprins într'o floare. Turnul acesta e clădirea cea mai înaltă

și mai puternică din Suceava. La 1809, când a ars biserica a fost bântuit de foc și turnul împreună cu clopotele; biserica s'a restaurat apoi la 1822, iar turnul la 1845.



BISERICA SF. DIMITRIE

CLUJ * IST. MED. *

Dela 1867—1910 aice a fost paza de foc a orașului.

*

Cea mai mare și mai impozantă biserică din Suceava și una din cele mai mari ce s'au ridicat cândva pe teritoriul Moldovei e *biserica*

sf. Gheorge, căreia poporul îi zice *mănăstirea sf. Ioan,* findcă aici se află astăzi moaştele acestui sfânt. O inscripţie slavonă deasupra întrării în pridvorul bisericii ne lămureşte că clădirea a început-o Bogdan Vodă, fiul lui Ştefan cel Mare, în anul 1514, şi a terminat-o Ştefăniţă Vodă, fiul lui Bogdan, în anul 1522. Bogdan ar fi înţeles necesitatea ridicării unei demne catedrale mitropolitane în locul celei distruse dela Mirăuţi, şi într'adevăr biserica aceasta a servit drept catedrală mitropolitană până la 1630 când mitropolia s'a mutat la Iaşi.

D-l Iorga ne spune că marele ctitor Petru Rareş a dat bisericii acesteia proporţiile cele măreţe pe care le are astăzi; iar Petru Schiopul a dres-o după ce suferise pe urma luptelor din vremea lui Despot, şi i-a adaos clopotniţa dela întrare în anul 1589. Dela el e şi *zugrăveala* foarte frumoasă care, după ce fusese în mare parte ştearsă şi stricată, a fost scoasă din nou la iveală în toată splendoarea ei în urma restaurării bisericii între anii 1907 — 1910 săvârşită sub egumenul Balmoş. Pe păretele dela miazăzi s'a conservat şi pictura de afară.

Tabloul ctitoricesc se află în partea de miază-zi a naosului, dar astăzi vederea lui o stinghereşte un baldachin sub care se odihnesc moaştele sf. Ioan cel Nou. Tabloul repre-

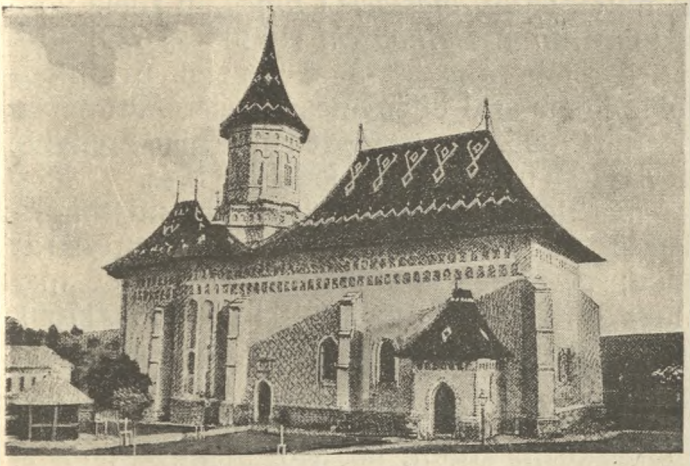

BISERICA SF. GHEORGHE NUMITĂ ŞI MĂNĂSTIREA SF. IOAN

zintă pe *Bogdan Vodă* cu fii săi *Ştefăniţă* şi *Petru* şi încă două feţe Domneşti, ale căror capete nu se văd.

Tot pe păretele dinspre miază-zi, aproape de altar, mai e un tablou, pe care se vede

un chip de voevod îmbrăcat în haină lungă, aurie şi ţinând în mână un pergament; inscripţia pe deasupra ne lămureşte că e tot *Ştefăniţă*, fiul lui Bogdan.

In curtea mănăsirii se află o *capelă*, zidită de mitropolitul *Anastasie Crimca*, în zilele voevodului *Miron Barnovschi* (1626 — 1629).

Păretele din afară al capelei fu împodobit de pictorul bucovinean Vasile Mironescu în anul 1895, cu patru icoane mari relative la viaţa şi martiriul sf. Ioan cel Nou.

Biserica a suferit mult în cursul timpurilor ca mai toate monumentele noastre străbune; de aceea a şi fost restaurată de mai multe ori: sub mitropolitul Iacob (1751-1760), sub Veniamin Costache la 1837, apoi sub igumenul Darie Tarnovieţchi (1858 — 1888), când tâmpla a fost aurită, icoanele principale îmbrăcate în argint, iar acoperişul şindrilit şi vopsit cu culoare verde. Iconostasul e din 1790.

Restaurările cele din urmă s'au făcut între anii 1898 — 1910 după planurile architectului Karl Romstorfer şi au costat aproape $^1/_2$ milion de coroane. După cum s'a amintit mai sus restaurarea aceasta are mai ales meritul că a scos la iveală vechea zugrăveală,

în ce privește arhitectura s'au făcut atunci în zidul ambelor părți ale naosului câte cinci ferești înalte și s'a scos o ușă nouă în păretele dela miază-noapte; iar schimbarea principală



CAPELA DIN CURTEA BISERICII SF. GEORGE

este că fostul acoperemânt, simplu și oblu al bisericii a fost înlocuit cu altul, care este împărțit în trei părți, așa cum se vede pe tabloul ctitoresc. Dacă în ce privește forma

acoperişului, s'a făcut o adevărată restaurare, s'a greşit în schimb la alegerea materialului de acoperit, căci ţiglele scânteietoare, roşii, albe şi verzi, iar pe alocuri alcătuind tricolorul românesc, oricât ar plăcea, părând de departe ca un covor românesc, totuşi dau întregii biserici, ca şi celei dela Mirăuţi şi dela Putna, acoperite la fel cu câţva ani mai înainte, un aer. profan, cu aspect de reclamă. S'a micşorat astfel mult înfăţişarea plină de demnitate şi sfinţenie a vechei catedrale şi s'au călcat în picioare principiile vechei architecturi a bisericilor moldoveneşti, cari mai toate erau acoperite cu table de plumb după cum se ştie că a fost şi la biserica aceasta. Aşa judecă părintele Dan; asemenea şi d-l Iorga găseşte că acoperişul acesta e o împopoţare şi «profanare».

Moaştele sf. Ioan cel Nou sunt aşezate sub un baldahin nou, dar lucrat în stilul vechii arhitecturi moldoveneşti, într'o raclă şi un sicriu, cari de asemeni nu sunt cele originale, ci mai noue. Sicriul cel vechiu, din lemn de chiparos, şi racla orginală se păstrează la mânăstirea Putna. A rămas însă la Suceava ferecătura sicriului, care e făcută din argint

şi împodobită cu 12 icoane în relief, reprezentând torturile sfântului Ion. Acest sfânt s'a născut la Trapezunt, pe ţărmul Mării

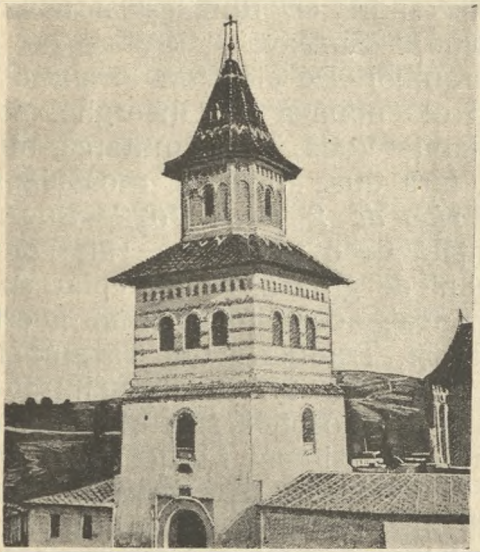

TURNUL DELA ÎNTRAREA ÎN CURTEA BISERICEI SF. GEORGE

Negre, şi a trăit un timp ca negustor. A suferit moarte de martir în anul 1330 în Cetatea Albă (Akerman) din Basarabia, nevoind

să se lepede de credința ortodoxă, după cum îi cerea eparhul cetății aceleia. Moaștele lui rămaseră apoi în biserica ortodoxă din Cetatea Albă mai bine de 70 de ani, până la 1402, când Alexandru cel Bun le-a adus cu mare ceremonie la Suceava și le-a așezat în biserica Mirăuților. De aice fură mutate apoi în biserica cea nouă a sf. Gheorghe, terminată de Ștefăniță Vodă. După mutarea mitropoliei la Iași, fură duse încolo și moaștele sf. Ioan.

In ziua de 2 Iunie 1622, Suceava era amenințată de o năvălire a Tătarilor. Locuitorii, plini de groază, se îndreptau spre cetatea din deal, adăpostul obicinuit la orice prilej de restriște. Tradiția spune că atunci mitropolitul, urmat de tot clerul, au intrat în biserică să ia și moaștele sfântului ca să le ducă în cetate, dar nimeni n'a fost în stare să le ridice. Ei înțeleseră că cetatea se va putea mântui numai prin rugăciuni și într'adevăr sfântul îi scăpă de urgia tătărească, făcând ca apa Sucevei să se reverse peste câmpie și să oprească trecerea păgânilor. De atunci în ziua de 2 Iunie se serbează pomenirea sfântului, considerat ca patron al orașului și al țării.

La anul 1686, năvălind în Moldova Ioan

Sobieski craiul Poloniei, a ridicat moaştele de le-a dus la Stryi în Galiţia; împreună cu moaştele a plecat atunci şi învăţatul mitropolit Dosoftei. După patru ani moaştele au fost strămutate la Zolkiew, tot în Galiţia, şi aşezate într'o biserică. Aice stătură până la 1783, când din ordinul împăratului Iosif II, spre marea bucurie a populaţiunii ortodoxe din Bucovina, fură aduse cu mare alaiu iarăşi la Suceava.

In toamna anului 1914, isbucnind războiul mondial şi ocupând Ruşii partea de nord a Bucovinei, moaştele fură duse la Viena, ca să nu cadă iar în mâni străine. In Viena ele au fost aşezate în capela ort. or. română. Mulţi soldaţi răniţi de prin spitalurile din loc veniau să se închine moaştelor şi să afle o alinare a durerilor lor trupeşti şi sufleteşti. După patru ani moaştele sf. Ioan, însoţite de vrednicul protosincel *Pancratie Sidorovici*, cunoscut ca mare binefăcător şi adevărat «doftor fără arginţi» al celor săraci şi bolnavi, au pornit din Viena la 25 Iulie 1918 şi au ajuns la Iţcani la 27 Iulie, fiind aşezate întâiu în biserica Maicei Domnului, iar a doua zi, Duminică în 28 Iulie, duse cu mare alaiu iarăşi

la Suceava şi aşezate pe locul unde se află şi acuma.

Din cauza acestor sfinte relicvii şi îndeosebi a minunatelor tămăduiri de boale, cări s'au făcut şi se fac aice, mii de închinători evlavioşi vin la Suceava, din Bucovina, România veche, din Ardeal, Maramureş şi din Galiţia. Ei vin în tot decursul anului, dar mai ales în ziua de 2/15 lunie, care e chiar ziua sf. Ioan cel Nou, considerat ca patron al Bucovinei. Mai mulţi pelerini de aceştia vin în 24 lunie (7 lulie) st. n. de Sânziene (Naşterea sf. Ioan Botezătorul), când moaştele se poartă prin oraş cu procesiune mare. Atunci, de Sânziene, oraşul Suceava are un aspect care aduce aminte de timpurile glorioase moldo-veneşti; fireşte că în ziua aceasta e şi bâlciu mare.

Mănăstirea care fiinţează astăzi în jurul bisericei sf Gheorghe s'a înjghebat în anul 1783, după întoarcerea moaştelor dela Zokiew, pentru paza lor.

In încăperile mănăstirii s'a deschis în anul 1768 o *şcoală clericală*, care avea chemarea de a răspândi cultura teologică în clerul bucovinean. La 1789 şcoala aceasta fu strămu-

tată la Cernăuți, din ea s'a desvoltat apoi institutul teologic, activat în 1827, care la 1875 deveni facultate teologică.

In anul 1894, în urma stăruințelor igumenului de atunci Emanuil Ciuntuleac, s'a zidit frumoasa locuință pentru igumen, s'au adaptat chiliile călugărilor, s'a nivelat curtea, s'au făcut hale pentru închinători și alte îmbunătățiri.

*

O biserică mult mai mică e cea a **sf. Nicolae** zidită în anul 1611 de marele visternic *Nicoară Prăjescu*. Stilul e încă al lui Petru Rareș; are ziduri groase, durabile. Biserica aceasta a fost restaurată în anul 1895; zugrăveala modernă, chiar prea modernă, e de pictorul V. Mironescu.

Pe «ulița Cetății», paralel cu strada pe care se află biserica sf. Dimitrie, dăm de fosta capelă a curții domnești **biserica sf. Ioan Botezătorul**, zidită de *Vasile Lupul* la 1643. E mică, năltuță, cu ferestuici mărunte și multe șiruri de brâie, cu un fin bour, săpat într'o lespede de piatră. Zidul e crăpat de sus până jos; deci nu se mai slujește în ea.

In vechime bisericuța aceasta se zicea

a «*domniței*» și a «*beizadelelor*» (prinților). Are dedesubt o pivniță («bolniță»); în partea dinspre nord e o clopotniță cu 3 clopote. A fost biserică parohială, până la 1866; la 1885 s'a reparat cu bani adunați de credincioși. Astăzi lipsesc din ea toate lucrurile, dar are un iconostas foarte prețios ca execuție artistică, în deosebi în ce privește sculptura în lemn.

*

O biserică moldovenească înstrăinată e **biserica parohială greco-catolică (ruteană)** de astăzi, în dosul grădinii din centrul orașului. Inscripția deasupra ușii ne spune că e zidită de *Doamna Ileana soția lui Petru Rareș*, terminată în 15 Ianuarie 1550 și închinată «Invierii Domnului». După răpirea Bucovinei, biserica acesta fu destinată pentru trebuințele romano-catolicilor, iar terminându-se în 1836 zidirea actualei biserici romano-catolice din centrul orașului, biserica Doamnei Ileana au căpătat-o Rutenii «uniați».

2. Biserici armenești

Armenii orientali au în Suceava patru biserici: biserica sf. Cruci, biserica sf. Simion, biserica sf. Auxentie și biserica sf. Marii.

Biserica sf. Cruci a zidit-o Armeanul *Cîrste Hanko* (Hacih Hankoian) în anul 1521, deci pe timpul lui Ştefăniţă Vodă. Pe locul ei era înainte o biserică de lemn. A fost până în vara anului 1918 biserică parohială a Armenilor orientali; dar, surpându-se turnul, care a căzut înlăuntru—din fericire aceasta nu s'a întâmplat pe timpul slujbei Dumnezeeşti, — comunitatea armenească a rămas numai cu biserica sf. Simion. Cauza prăbuşirii acesteia care putea să fie catastrofală, e faptul că pe lângă biserica sf. Cruci trecea înainte de războiu trenul, care a sguduit şi clădirea liceului ort. or. In curtea bisericei e şi casa parohială armenească, zidită în stil vechiu, moldovenesc, pe care-l mai găsim la multe case armeneşti din Suceava.

Biserica sf. Simion, conform tradiţiunii locale armeneşti, e zidită de un Armean cu numele Şima (Simion) pe la anul 1600, adică în zilele lui Ieremia Movilă. E închinată sf «Simion Dzerun» (Simion cel bătrân) şi e cunoscută în Suceava sub numele «biserica dela turnul roşu», căci aşa era zugrăvită clopotniţa mai de mult.

Dela biserica aceasta ajungem îndată la

marginea dinspre apus a oraşului şi dăm într'o alee de pomi, care într'un sfert de ceas ne duce printre ogoare la un loc din cele mai frumoase şi interesante : *Zamca*. Cuvântul slav Zamka (Zamok) înseamnă cetăţue.

Intr'adevăr Zamca e o biserică — cetăţue, încunjurată de şanţuri şi de ziduri cu turnuri. Biserica e închinată sf. Auxentie şi fu zidită în anul 1551 de avutul şi nobilul Armean *Agopsin* (Iacob) Vartan. Aice e şi mormântul ctitorului. Păstorul sufletesc arm. or. din Suceava e obligat să slujească în biserica din Zamca de două ori pe an : de sf. George şi de sf. Auxentie.

Biserica e încunjurată cu un zid înalt şi tare în care se văd metereze. Se intră din spre nord-vest, unde în vale se vede satul Şcheia ; intrarea e un turn în formă de biserică. Sub acest turn se află poarta, care e boltită şi făcută din pietre pătrate masive. Aice locueşte azi o familie armeneană, căreia îi e încredinţată paza clădirii. Biserica aceasta dela intrare a fost pe vremuri mănăstire. Suind pe nişte trepte în etaj, dai de trapeză şi celelalte încăperi ale mănăstirii.

Intr'un colţ al zidului în partea dinspre

oraş, se află un turn mai înalt, odinioară desigur turn de strajă, care astăzi se întrebuinţează ca clopotniţă. Poarta de sub acest turn e acuma închisă cu zid.

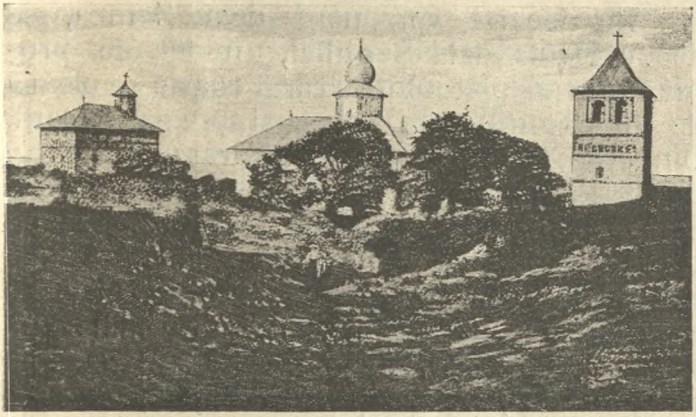

ZAMCA

In curtea bisericii mai e şi o fântână veche, care are adâncimea de 20 m. şi apa cea mai rece şi mai bună din toată Suceava.

Zamca e încunjurată de trei părţi cu un val adânc de pământ; către nord-vest terenul se pleacă foarte pripuriu. Valul acesta l-au ridicat ostaşii poloni, pe cari i-a trimes

regele Sobieski la 1686, spre a se putea apăra mai lesne de atacurile Moldovenilor lui Constantin Cantemir.

In Zamca a fost şi reşedinţa episcopilor armeni orientali din Moldova.

Nu departe, spre nord dela Zamca, se află **cetăţuia** dela **Şeptilici,** un fel de promontoriu al platoului, al cărui coastă se pleacă de tot pripuriu spre Scheia şi spre gara Iţcani. Din aceestă cetăţue nu s'a păstrat decât foarte puţin. Rămâne ca să se facă şi aice desgropări.

O plimblare la Zamca se recomandă cu deosebire, fiindcă oferă privelişti foarte frumoase spre munţi, spre St. Ilie, spre valea Sucevei cu satele Scheia, Buninţi, Mihoveni, Pătrăuţi, Mitocul Dragomirnei, şi mănăstirea Dragomirnei; apoi spre Burdujeni, şi spre oraşul Sucevei *).

In depărtare de vre-o 2 km dela Suceava spre sud-vest, se ascunde printre dealuri, stând totuşi «pe o culme rotundă, par'că ar fi făcută de mână de om, pe un gorgan înverzit»

*) La *St. Ilie* şi la *Pătrăuţi* bisericile sunt zidite de *Ştefan cel Mare*, având ambele şi portretul marelui voevod. *Dragomirna* ctitoria Mitropolitului *Anastasie Crimca* (1602), e o fală a arhitecturii moldoveneşti, iar în biserica din Burdujeni se găseşte portretul lui *Miron Costin*.

(Iorga) fosta mânăstire armenească de maice numită «*Hàgiugadar*» sau «*Hàgigadar*», adică «împlinirea dorinței», cum a numit-o ctitorul ei, bogatul Armean *Drăgan Danovak*, care a zidit-o la 1512. Biserica e închinată sf. *Marii* pentru Armeni ea e și acum un loc vestit de închinare, la care ei vin din depărtări mari. In curte, lângă ușa bisericei, se află mormântul episcopului arm. or. Grigorie.

Aice se slujește de trei ori pe an: de ziua Adormirii Maicii Domnului, în ziua Schimbării la față și în ziua drepților Ioachim și Ana.

Românii mai zic localității Hagigadar «Mitocul armenesc».

UNIV. JASI

3. Cetatea

La răsărit de oraș, dincolo de pârâul Cacainei, se înalță pe un platou ruinele vestitei cetăți a voevozilor Moldovei.

Cetatea aceasta nu era însă pe vremuri decât centrul unui sistem de întărituri formidabile, din cari făceau parte Zamca, Șeptelici și urmele de fortificații cari se mai cunosc și astăzi la Burdujeni și la Salcea.

Terenul pe care e situată cetatea măsoară, azi încă, — dupăce o parte din el, pe

laturea de nord, s'a rupt şi surpat—120 m. în lungime şi 80 m în lăţime.

Până la anul 1895, ceeace se vedea din resturile cetăţii, era puţin de tot: de către apus o parte din zidurile împrejmuitoare ale cetăţii, cu bastioane şi contraforturi*), de către sud urme din aceleaşi ziduri şi resturi din turnurile castelului, iar de către răsărit temeliile clădirilor din această parte, cu zidurile înalte ale paraclisului. Se mai vedea încă şi şanţul împrejmuitor al zidurilor din afară.

La 21 Iulie 1895, arhitectul *C. A. Romstorfer*, a început aice marea operă de desgropare sistematică, continuând-o cu multă râvnă până la 1898. Astăzi cetatea e desgropată până la temelii, înfăţişându-ne întreg planul şi toată întocmirea ei.

Iată acum care era întocmirea aceasta, după cercetările şi lămuririle lui Romstorfer.

Mai întâiu cetatea o vedem încunjurată de către apus, sud şi răsărit cu un *mare şanţ*, lat de 30 m. pe alocurea chiar de 40 m. şi adânc de vre-o 9 m, săpat imediat sub zi-

*) Un contrafort e un stâlp de piatră sau de zid, construit spre a sprijini păreţii edificiilor înalte.

duri. Indărătul şanţului era *zidul împrejmuitor*, care se întindea tot numai pe trei laturi : apus, sud şi răsărit. Construit în poligon, el avea şapte laturi legate între ele la unghiuri, cu bastioane semicilindrice în afară. Zidul acesta şi cu bastioanele s'a păstrat numai pe latura de vest, dinspre oraş, având o lungime de 50 m., grosime de 4 m şi o înălţime existentă încă, de 4 m dela fundul şanţului. Vedem aice şi puternice contraforturi. Din loc în loc erau ferestre de observaţie, iar în partea superioară, pe toată lungimea, metereze pentru luptători, cari circulau în jurul zidurilor pe poduri de lemn, susţinute de grinzi implântate în găuri făcute în ziduri.

Poarta cetăţii se află pe laturea de răsărit şi anume la capătul de nord. Pe aici aşadar se intra în cetate peste un pod mişcător, ce se lasă şi se ridică deasupra şanţului lat şi adânc. La capătul dinspre cetate, podul era apărat de un bastion. Trecând podul, dădeai într'un coridor, fără ferești sau deschideri laterale. La dreapta coridorului acestuia se văd două camere : una mai mică, a doua mai mare ; amândouă vor fi servit ca loc de adăpost pentru cei ce aveau în samă paza porţilor.

Din curtea externă o poartă ducea într'o hală, care comunică cu o cameră la dreapta şi alta la stânga. Prin altă poartă şi prin al doilea coridor se ajunge în curtea din lăuntru a castelului. Curtea — lată de 22 m şi lungă de 28 m — are formă dreptunghiulară. De către apus, sud şi răsărit e închisă cu clădiri ale castelului, iar de către nord e liberă; dar trebue să fi fost şi în partea aceasta o clădire, care închidea pătratul castelului, care însă s'a surpat şi năruit.

După tradiţie castelul Sucevei avea şapte *turnuri*: azi însă nu se văd decât urmele a patru din ele, cel mai mare în colţul de sud-ost.

Clădirile castelului, aşezate pe trei laturi la est, sud şi vest, erau construite în etaj. Din coridorul al doilea, care dă în curte, se intra direct într'o cameră. Intr'un colţ al acestei camere se vede o scară spirală, care ducea sus în etaj, în o galerie aşezată jur împrejurul curţii. De aice se intra în *paraclis* (capelă), care azi e partea cea mai înaltă a ruinei. S'a păstrat aproape întreg altarul, pe păretele căruia se mai văd chiar urme de zugrăveală. Dedesubtul paraclisului e o cameră

mare, despre care se presupune că va fi fost o *gropniță* domnească provizorie. Urmează, încă tot pe partea dinspre răsărit, o cameră mare, împărțită dealungul în două, prin o

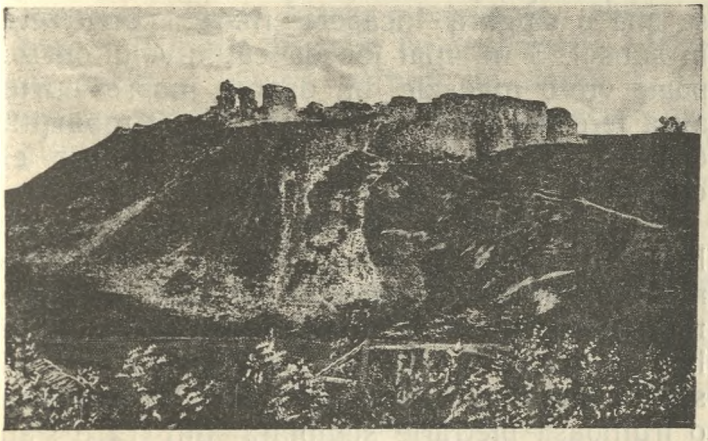

CETATEA SUCEVEI

serie de stâlpi, legați între ei prin arcuri ce susțineau bolțile. La capătul de apus al ei s'a despărțit, prin un zid transversal, o cameră mai mică. Tot aici se văd urmele unor ziduri masive, cari de bună samă se ridicaseră spre a susține turnul cel mare al castelului, amintit mai sus.

Pe laturea de miazăzi, castelul avea, jos în parter, trei camere boltite, accesibile direct din curte. Din camera de mijloc, pe o scară spirală, se ajungea la etaj

In sfârşit, pe laturea de vest a castelului, se afla o singură încăpere mare, construită în subsol, 3 m mai jos de cât nivelul curţii, poate vre-o magazie, un depou. Inspre curte avea ferestre mici, de pivniţă, şi era împărţită dealungul în două, prin stâlpi legaţi între ei cu arcuri, cari sprijineau bolţile.

Cu vremea s'a despărţit şi din această hală, în capătul de miazănoapte, prin un părete transversal, o cameră mai mică care comunica direct cu curtea. Deasupra acestei mari hale se vede a fi fost, la parter şi etaj, clădiri solid construite, cu bolţi legate şi încheiate cu o frumoasă pietrărie sculptată, din care s'au găsit preţioase resturi îngropate în pământ.

Inlăuntrul curţii interne se vede o *cisternă* destul de mare, având în diametru 5 m, iar în adâncime 4 m. Aice se păstra apa în timp de asediu, se presupune însă că cetatea avea şi apeducte.

In ce priveşte *aspectul exterior* al cetăţii, nu ni-l putem înfăţişa exact; nu vom greşi

însă dacă ni-l vom închipui cam la fel cu alte cetăți moldovenești, mai bine conservate și ajunse până la noi, ca bunăoară Hotinul și Cetatea Albă.

Cu prilejul desgropărilor s'au găsit *numeroase obiecte* foarte interesante: pietre cu inscripții, oale de sobe cu ornamente, hârburi de sticlă și de lut, hârburi de smalț cu frumoase împiestriri, diferite unelte, precum pipe, cuțite, ciocane, rămășițe de arme, îndeosebi vârfuri de suliță și de săgeți, ghiulele de piatră și de fier, dela cele mai mici până la cele mai mari și grele, lemn carbonizat, scări dela tarniță, niște ghimpi foarte interesanți pentru împiedecarea cailor dușmani, nasturi, cercei, inele, ș. a. Foarte mare e numărul *monetelor* aflate, de proveniență felurită: moldovenești, turcești, polone și mai ales multe svedeze.

Obiectele aceste se păstrează în *muzeul istoric al orașului*, care de prezent se află în edificiul liceului de fete.

* * *

Incă înainte de întemeierea principatului Moldovei trebue să fi existat aice o întăritură mai primitivă, din lemn și pământ, cum astfel

de întărituri se dovedesc a fi avut şi alte aşezări orăşeneşti străvechi ale Moldovei, Baia şi Siretul.

Cetatea actuală însă nu poate să fie decât din epoca când Suceava a devenit capitala Moldovei, deci de pe vremea lui Iuga Koriatovici (1373—75) sau a lui Petru Muşat (1375—91). Unuia sau altuia din aceşti doi domni, dacă nu chiar amândurora, se datoreşte aşa dar întemeierea cetăţii. Totuşi până la Ştefan cel Mare nu avem decât prea puţine mărturii cu privire la ea. Ştefan zidi în locul vechei cetăţi alta nouă, mai mare, mai tare şi mai pompoasă, ridică un al doilea rând de ziduri, înalte şi puternice, şi tot el îi dădu o temeinică organizare militară, spre a putea rezista atacurilor duşmane.

Chiar în timpul domniei sale, cetatea avu să înfrunte *trei asediuri*: la 1476, după bătălia dela Valea Albă, când Mohamed II duse în persoană o parte din oştile sale la Suceava; la 1485, când Turcii din Chilia şi Cetatea Albă prădară Moldova dealungul — de amândouă ori, Suceava fu arsă dar cetatea nu putu fi luată, cum n'au putut s'o ia nici Leşii lui Ioan Albert la 1497, când bătură cetatea trei săptămâni, dela 24 Sept. până la 16 Oct.

Cinci ani după moartea lui Ştefan cel Mare, la 1509, cetatea văzu în preajma sa oastea polonă a lui Nic. Kameniecki, care venise să răsbune o expediţie în Polona ai lui Bogdan, fără însă să poată strica ceva cetăţii. La 1538 sultanul Soliman însuşi veni să izgonească pe Petru Rareş; atunci boerii, cari îşi părăsiseră Domnul, predară cetatea fără opunere. Soliman puse Domn pe Ştefan Lăcustă, care, numai doi ani mai târziu, la 1540, fu ucis chiar în cetate de boierii săi.

La 1563 cetatea văzu asediarea lui Despot Vodă de către oştile moldoveneşti ale lui Ştefan Tomşa şi apoi de către cele ardeleneşti, venite în ajutor dela principele Ioan Sigismund. Asediul ţinu două luni şi se termină în ziua de 6 Noembrie cu predarea cetăţii prin trădare de către Ungurii din oastea lui Despot, cari s'au fost ajuns cu Ungurii cei din afară. Despot fu scos afară din cetate şi dus înaintea lui Tomşa la *podul Arenilor;* căzând în genunchi, el îşi cerşi viaţa, dar Tomşa îl ucise cu buzduganul.

In asediul acesta zidurile cetăţii suferiseră mult, căci Ardelenii veniseră bine pregătiţi, cu oameni specialişti pentru lucrări de

şanţuri şi de subminare şi cu pulbere din belşug pentru tunuri.

In domnia a doua a lui Alexandru Lăpuşneanu (1564—1568), cetatea Sucevei fu *arsă şi dărâmată*, ca şi celelalte cetăţi moldoveneşti, la ordinul Porţii. N'a fost însă o distrugere totală, căci vedem că Ieremie Movilă (1595—1606) restaurează cetatea Sucevii, aducând-o în starea cea mai bună. Pe timpul lui, la 1600 cetatea primi între zidurile sale pe *Mihai Viteazul*, cuceritorul, căruia i s'a predat în ziua de 21 Mai fără nici o lovitură de tun.

La 1624 să adăposteşte în cetate Radu Mihnea, fugind de o năvălire tatară, fără însă ca năvălitorii să fi ajuns la Suceava. Altă năvălire a Tătarilor, mult mai groaznică, la 1650, aduse adăpostirea în cetate a o samă de boieri. De astădată Tătarii ajunseră sub zidurile ei, dar boierii îi îmbunară şi îi îndepărtară cu bani.

Evenimentul cel mai de samă însă în trecutul Sucevei şi al cetăţii sale fu *asediul Cazacilor dela 1653*. Gheorge Ştefan, după ce bătuse oastea lui Vasile Lupu, plecă la Suceava, unde se găsia închisă în cetate Doamna lui Vasile Vodă cu toată casa şi averea lui. G. Ştefan începu a bate cetatea cu tunuri;

dar primind veste că au intrat în țară Cazacii, sub Timuș Chmelnicki, care venia să libereze pe soacră sa, Doamna lui Vasile Lupu, Gheorge Ștefan se retrase deocamdată iar în șanțurile făcute de Moldovenii lui. Sub zidurile cetății se așează acum Timuș cu Cazacii săi. Aice ei fură asediați de oștile moldo-ungaro-polone ale lui G. Ștefan. Două asalturi viguroase fură respinse, dar la al treilea, Timuș fu nevoit să se retragă în cetate. Aice Cazacii se apărară cu îndârjire, respingând toate asalturile. Dar, primind asediatorii ajutoare nouă din Ardeal și din Polonia și fiind ucis la un asalt însuși Timuș de o ghiulea de tun, Cazacii, strâmtorați acum de tot, lipsiți de hrană și obosiți trebuiră să predea cetatea în ziua de 9 Octomvrie.

Mai târziu, în timpul luptelor turco-polone, cetatea Sucevei servi de adăpost și razim Polonilor. Astfel în Octomvrie 1673, voevodul Ștefan Petriceicu aduse 7000 de Poloni de-i așeză în cetățile dela Suceava și Neamțu. Polonii aceștia făcând mari pagube în jurul cetății, prădând și jăfuind pe locuitori. Dumitrașcu Cantacuzino, care urmă în scaun la 1674, după Petriceicu, trimise oaste alcă-

tuită din Moldoveni, Turci şi Tătari, ca să-i închidă pe Leşii din cetate dela hrană. Intr'adevăr trupele polone fură silite astfel să iasă din cetate, la 9 August 1674, şi să se întoarcă în patria lor.

Ca să nu se mai întâmple pe viitor asemeni supărăcioase încuibări ale Leşilor în ţară, Dumitraşcu Vodă, după ce luă înţelegere cu Turcii, trimise *în Iulie 1675 de sfărmă cetăţile cele vestite ale Moldovei — Neamţul şi Suceava.* Iată cum scrie cronicarul Nicolae Costin despre întâmplarea aceasta: «Şi au pus prav sub zidurile cetăţii şi i-au dat foc. însă prin aceasta nu s'a dărâmat; deci au împlut-o cu lemne şi cu paie şi dându-le acestora foc şi astfel slăbindu-i zidurile din pricina fierbinţelei de tot mari, s'a risipit cetatea». Astfel vechea cetate a lui Ştefan fu prefăcută, scrie d-l Iorga, «într'un cuptor uriaş — rug al măririi noastre celei vechi». In urmă, cu cât vremea trecea, cu atât ruina creştea, aşa că patru decenii mai târziu, Dim. Cantemir, amintind de vechea mărire a Sucevei, arăta că cetatea zace toată în ruină.

Aşa a găsit-o şi răpirea Bucovinei, dară

mai bine conservată decât în prezent; căci, aşezându-se după 1775 numeroşi Armeni din Transivania la Suceava, li s'a încuviinţat să-şi zidească case din pietrele ruinei. Astfel multe case din «Armenime» sunt zidite din pietre dela cetate. Tot din pietre dela cetate e zidit şi otelul «Langer» de astăzi, care la origine a fost curtea baronului Nicolae Kapri; la 1808 el dărui clădirea comunei Suceava.

Vandalismului acestuia — de care a suferit şi cetatea Neamţului—i s'a pus capăt abia la 1820, prin poruncă împărătească.

In anii din urmă s'a făcut în jurul ruinelor o frumoasă plantaţiune de molizi şi pini, plantaţiune care dacă înfrumuseţează locul, transformându-l într'un parc — ceeace poate fi şi rău, dacă avem în vedere liniştea, singurătatea, evlavia ce se cuvine să domnească aice — va avea mai ales meritul de a consolida terenul, care tinde să se surpe.

La 2 Iulie v. 1904 cetatea a văzut o mare sărbare de pomenire pentru împlinirea a 400 de ani dela moartea marelui Ştefan; iar în 17/30 August, la 3 zile după intrarea Romăniei în răsboiul pentru întregirea neamului, a fluturat pe bătrânele ziduri întâia oară tri-

colorul libertății. A fost o manifestație, aranjată de societatea «Dacia Română» din Burdujeni, la care *s'a aclamat întâia oară pe pământul Bucovinei România Mare.* Dintre intelectualii Suceveni, cari au fost de față, cei mai mulți profesori —, câți n'au apucat drumul pribegiei, au plătit manifestarea aceasta cu luni întregi de temniță austriacă.

Clipe înălțătoare în istoria cetății au fost, când la 22 Iunie 1919 au răsunat în cuprinsul ei cântările corului seminariștilor basarabeni din Chișinău; urmașii arcașilor dela Soroca și Orhei aduceau prinos de închinare voevodului care a fost și al lor.

A venit apoi și *ziua cea mai mare în toată istoria Cetății: 16 Maiu 1920,* când în curtea bisericii Mirăuților, în preajma zidurilor străvechi, sfințite de pașii lui Ștefan și ai lui Mihai, stătea urmașul amândurora, *cel dintâi Rege al tuturor Românilor,* însoțit de *Crăiasa între crăiese* și de *domnița Elisaveta,* vrednică întru toate de maică-sa.

Ferenc József Tud. Egyetem
ORVOSTÖRTÉNETI
INTÉZET - KOLOZSVÁR
Leltári sz. 7125/1941

1767 —Tip. „Glasul Bucovinei“ Cernăuți, Str. Domnească 33